

JAUME CLARET MIRANDA

TESI DOCTORAL – 2004

**LA REPRESSIÓ FRANQUISTA A LA UNIVERSITAT
ESPANYOLA**

DIRECTOR: JOSEP FONTANA LÁZARO

Ver completo en:

[tjcm1de1.pdf](#)

.....

Martín, que es nega a signar les diferents propostes de resolució que li arriben durant aquells anys, fins 1952.⁸⁴

De vegades, desar un expedient en els llimbs burocràtics esdevenia la sortida davant de casos complicats o per evitar conflictes entre autoritats. Lògicament, el perjudicat era l'imputat, a qui la manca de resolució deixava absolutament desemparat. Cinc anys passa en aquesta situació el catedràtic saragossà d'Estructura atómico-molecular i espectrografia Miguel Catalán Sañudo, després de que el ministre Ibáñez Martín mostri el seu desacord amb la proposta del jutge instructor de "cambio de servicio, postergación por dos años e inhabilitación para cargos directivos y de confianza", feta el 27 d'abril de 1940.

El motiu de la indecisió es fa difícil d'establir. Per una banda es tractava d'un científic prestigiós, a qui durant la guerra fan ofertes per incorporar-se a l'Institut Rockefeller de Nova York i al MIT de Boston, però les autoritats insurgents no li donaren autorització. Fins i tot rep avals tant importants com el de Julio Palacios Martínez – vicerrector de la Universitat de Madrid, vicepresident de l'Instituto de España i president de l'Instituto Nacional de Física y Química—, per a qui només "fútiles motivos, cuando no malévolas insinuaciones" podien justificar aquesta "pérdida irreparable, pues es un investigador de renombre mundial y un profesor de primera talla".

De l'altra, era el gendre de Menéndez Pidal i existien càrrecs contra ell que el relacionaven amb els dirigents republicans. Alhora, Enríquez de Salamanca el considerava una persona "peligrosa para la función docente, con peligro de proselitismo antirreligioso y antinacional", però es basava en informes grotescos del SIPM en què se'l qualificava com "un mentecato, celula comunista, juguete de su mujer y de su suegra [...], como regalo de bodas le dieron una cátedra". Finalment, el director general José Pemartín, a partir de "circunstancias con él relacionadas" que no concreta, proposa la readmissió amb inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança, acceptada el 25 d'octubre de 1945.⁸⁵

⁸⁴ AGA, secció Educació, IDD 1.08, lligall 32/45/15050, expedient personal de Ciriaco Juan Mañes Retana. El 10 de març de 1941 es proposa la inhabilitació per a càrrecs, la suspensió de feina i sou per dos anys, i la postergació per cinc anys, reduïda pel director general Pemartín a la inhabilitació; el 1 de març de 1946 es parla de rehabilitació absoluta. Des del mateix Ministeri, el 1952, un alt funcionari subratlla "las repercusiones económicas" que tanta indecisió estava provocant i defensava l'adopció de la proposta de 1946.

⁸⁵ AGA, secció Educació, IDD 1.08, lligall 32/45/15048, expedient personal de Miguel Catalán Sañudo; i IDD 1.03, caixa 31/8532, expedient personal de Julio Palacios Martínez. Aquestes gestions –junt amb d'altres avals firmats a favor d'investigador de l'Instituto— farien que fos acusat de "defensor incondicional del espíritu laico y antiespañol". Ell ho atribueix a una campanya encapçalada pel degà de Ciències a Madrid.

Els germans Fernández López s'havien enriquit durant la guerra gràcies als colpistes. Malgrat la seva proximitat ideològica als cercles galleguistes, republicans i institucionistes, la peculiaritat geografia del cop d'estat de 18 de juliol de 1936 els converteix en col·laboradors indispensables dels insurgents. Fills d'un tractant de ramaderia i propietaris dels escorxadors de Porriño i Mérida, els generals es dirigeixen a José i Antonio per abastir les seves tropes. Amb el monopoli dels escorxadors, els coneixements agropecuaris adquirits durant la República i els contactes amb la noblesa portuguesa, creen un circuit tancat d'abastiment de carn, amb ramats criats a territori portuguès i després traslladats a les instal·lacions d'Extremadura i Galícia.

Finalitzada la guerra, s'adonen del malbaratament científic provocat per la repressió franquista i de les penúries de molts antics companys ideològics. Disposen de capital, contactes i un projecte: crear una empresa que aculli i reculli a tots aquests docents. "José, que tiña acceso aos ministros e ao propio Franco, en certa oportunidade abordaría a este espetándolle que se o xefe do Estado necesitaba carne, el precisaba homes, e os homes que el necesitaba estaban no cárcere, entón, que se se dispoñía a liberalos podería contar con el". A la nova empresa s'incorporava Andrés León Maroto, Miguel Catalán Sañudo, Álvaro Gil Varela, Faustino Cordón Bonet, Isidro Parga Pondal i el mateix Calvet Prats, entre d'altres. Tanmateix, Zeltia era una excepció.⁸³

Aquest mateix galleguisme que unia als impulsors de Zeltia esdevé alhora una de les obsessions de la repressió franquista a la Universitat de Santiago. Tant si s'havia tingut una actuació destacada, com ara Juan López Durá i Isidro Parga Pondal representants del SEG a la Asambleira do Estatuto Galego, com si únicament eren membres del seminari (Sebastián González García-Paz, Juan Brañas Cancelo, Fernando Calvet Prats, Aniceto Charro Arias i Francisco Fernández del Riego).

Atesa aquesta al·lèrgia a la diferència, els imputats eren conscients que –a banda dels avals– "alegar una actitud antiestatutaria –cuanto más radical mejor– eliminaba toda duda respecto a la «lealtad» del hipotético culpable".⁸⁴ Posicionaments contraris no només a l'Estatut d'Autonomia de Galícia, sinó també al de Catalunya i a l'universitari. "Os

⁸³ Ricardo Gurriarán, Manuel Bermejo i Francisco Díaz, "Repercusións da Guerra Civil no profesorado das Facultades de Medicina, Farmacia e Ciencias da Universidade de Santiago"; i Ricardo Gurriarán, "Galegos, ciencia e investigación no contexto da sublevación do 36: os exilios. O caso da empresa Zeltia". Tots dos dins *Relatorio Congreso Internacional O Exilio Galego*, Santiago, setembre 2001, en premsa.

⁸⁴ Varela, "La Universidad de...", 1988, p. 195.

.....

Des de les pròpies files insurgents, els elements més lúcids reconeixien la magnitud de la pèrdua. Evidentment, només en documents interns com el remés el 22 de novembre de 1939 pel vicepresident de l'Instituto de España i vicerector de la Universitat de Madrid, Julio Palacios Martínez. Tot valorant la situació de l'Instituto Nacional de Física y Química que passava a presidir, l'alt càrrec franquista descriu descarnadament la realitat científica i intel·lectual de postguerra. “Son tantas las personas de valor científico que han traspuesto las fronteras de España, que la situación actual es verdaderamente desoladora y resulta agravada porque, gran número de elementos que por su escaso valor habían sido justamente postergados, se comportan como si la guerra no hubiese sido otra cosa que unas elecciones ganadas, y piensan que ha llegado la ocasión de ocupar todos los puestos que antes se hallaban en poder del adversario; y como son muy pocos quienes pueden alardear de una conducta ideológica intachable, todos se esfuerzan ahora en aparentar un celo depurador que contrasta con la mansedumbre que con que anteriormente toleraban las vejaciones de la FUE y asistían impávidos a la ruina de nuestras instituciones tradicionales”.²⁷

²⁶ Santiago López García, “La investigación científica y técnica antes y después de la guerra civil”, dins A. Gómez (coord.), *Economía y sociedad en la España moderna y contemporánea*, Madrid, Síntesis, 1996, pp. 265-275, cites de les pp. 268-270. Gabriel Renom de Padreny, *Los problemas fundamentales de España*, Saragossa, El Noticiero, 1939, p. 71. “Repitamos aquí también, que es necesario dar menos importancia a las letras que a la técnica y que en España sobran hombres de letras, escritores, discursadores y parlanchines; menos fantasía y más realidad”.

²⁷ AGA, secció Educació, IDD 1.03, caixa 31/8532, expedient personal de Julio Palacios Martínez. Respecte de l'Instituto, reconeix que materialment no havia patit cap desperfecte i fins i tot s'havien renovat les instal·lacions. Pel que fa al personal, tot el personal directiu havia marxat. A continuació fa un informe sobre els antics professors i els proposats com a substituïts. En les notes es barregen la valoració científica i la

política —no endebades havia sigut membre del SIPM a Madrid durant la guerra—. Es refereix al director Blas Cabrera Felipe, a Enrique Moles, Antonio Madinaveitia Tabuyo, Miguel Catalán Sañudo, entre d'altres.

²⁸ Pedro Sainz Rodríguez, “Resurgimiento de las universidades”, *Después de ganar la guerra ganar la paz*, mecanoscrit sense data [1937?], pp. 24.25. APSR, caixa 88.

.....